

PRILOG ŽIVOTOPISU BARSKOG NADBISKUPA ANDRIJE ZMAJEVIĆA (1671.-1694.)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Tragom postojećih saznanja u historiografiji, kao i uvidom u izvorno gradivo pohranjeno u Istorijskom arhivu u Kotoru, u ovome su radu predstavljene osnovne odrednice iz životopisa zaslužnog Peraštanina, barskog nadbiskupa i primasa Srbije Andrije Zmajevićeva. U drugom dijelu rada podrobno je raščlanjen sadržaj Zmajevićeve oporuke, napisane 1693. godine te u prilogu radu objavljen njezin cjelovit prijepis.

KLJUČNE RIJEČI: *Barska nadbiskupija, Bar, Andrija Zmajević, crkvena povijest, Boka kotorska, rani novi vijek*

Povijest Barske nadbiskupije zasigurno možemo ubrojiti u nedovoljno obrađene istraživačke teme. Drevnoga osnutka, u vrelima spominjana od konca IX. stoljeća, metropolija od 1089. godine, Barska je nadbiskupija tijekom dugog niza stoljeća iznjedrila niz zaslužnika, crkvenih dostojanstvenika i pregalaca koji su imali iznimnu ulogu u crkvenom, političkom, društvenom i kulturnom životu svoje sredine, ali i mnogo širih prostora.

Kao i grad Bar, i Barska je nadbiskupija prostor naglo prekinute povijesti. Nakon 1571. godine i pada Bara i šireg područja pod osmanlijsku vlast, za budućnost je prekinuta i nepovratno promijenjena sudbina toga kraja. Iseljavanja starosjedilačkog žiteljstva, tada većinski katoličkog, krupne demografske preobrazbe, islamizacija, nagli gubitak patricijske elite i intelektualnog sloja koji su gradu davali zapaženo mjesto među mletačkim prekojadranskim gradovima – samo su neke, zbirno, sažeto i panoramski izrečene odrednice koje upućuju na okolnosti i položaj barskog područja nakon Ciparskoga rata. Uz sve nedaće, neuspješne mletačke pokušaje osvajanja grada, skršene protuturske ustanke i otpore, redovito praćene progonima i terorom, Barska je nadbiskupija uspjevala opstojati te i u tim nemilim vremenima predstavljati jedini oslonac i pouzdanje sve malobrojnijeg katoličkog pučanstva. Najviši crkveni dostojanstvenici Barske nadbiskupije, poput Ivana Brunija (1551.-1571.) koji pogiba na osmanlijskoj ratnoj galiji kao sužanj, zadarskog dominikanca Josipa Marije Bonaldija (1646.-1653.) – zagovatarelja protuturske borbe – ili znamenitog Peraštanina Vicka Zmajevića (1701.-1713.), kao jedne od najznamenitijih osoba crkvene povijesti Dalmacije prve polovice XVIII. stoljeća, samo su neka od imena koja zavrjeđuju dodatnu istraživačku pomnost. Iako su nakon 1571. godine barski nadbiskupi uglavnom stolovali izvan sjedišta svoje nadbiskupije, većina njih je svojom brigom, predanošću i požrtvovanjem davala iznimne prinose očuvanju kršćanstva na ovim prostorima. Svojim životnim putem i djelovanjem, bez

obzira odakle su zavičajno potjecali, barski nadbiskupi – nedvojbeno je – ulaze u galeriju zaslužnika kojima historiografija tek treba dati dostojno i pripadajuće mjesto.

U ovom radu, tragom dosadašnjih saznanja historiografije, kao i uvidom u izvorno gradivo pohranjeno u Istorijskom arhivu u Kotoru¹, predstaviti ću životni put i djelovanje jednoga od najznamenitijih odvjetaka iz roda Zmajevića – barskoga nadbiskupa i primasa Srbije – Andrije Zmajevića (1628.-1694.). Uz temeljne podatke o njegovu napredovanju u crkvenoj karijeri, ali i književnom radu i kulturnom pregalaštvu, poglavito istraživačko zanimanje bit će upravljeno na iščitavanje i raščlambu Zmajevićeve oporuke, napisane 1693. godine i pohranjene u spomenutoj kotorskoj pismohrani.

Andrija Zmajević zasigurno se može ubrojiti među barske nadbiskupe o kojima je u historiografskim radovima zasad najviše napisano. Osnovna saznanja, ponajprije vezana uz vrijeme Zmajevićeva obnašanja nadbiskupske časti, kao i sažeto sročene podatke iz njegova životopisa, bilježimo u djelima enciklopedijsko-leksikonske naravi², kao i u nekoliko općih pregleda povijesti Katoličke crkve u Hrvata.³

Posebno vrijedna, i za ovu prigodu učestalo korištena djela, odnose se na povijest Boke Kotorske i grada Perasta, njihove kulturno-umjetničke znamenitosti, kao i na djelovanje istaknutih rodova i pojedinaca, te su stoga neizostavna literatura u cjelovitom razmatranju životnoga puta barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića, rođenjem Peraštanina.⁴ Osobito je potrebno izdvojiti niz uradaka koji se odnose na slikarski ciklus Tripa Kokolje u znamenitom svetištu Gospe od Škrpjela pred Perastom, kojega je mecena i idejni nositelj bio upravo Andrija Zmajević.⁵

¹ Ovom prigodom zahvaljujem gđi Jeleni Antović, ravnateljici Istorijskog arhiva u Kotoru, kao i ostalim djelatnicima Arhiva, na ljubaznosti i susretljivosti pri istraživanju kotorskih dokumenata.

² *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb 1925., str. 291. (tekst: Ljubomir MAŠTROVIĆ); S. STANOJEVIĆ, *Narodna enciklopedija*, sv. IV., Zagreb 1929., str. 1271.-1272.; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. VIII., Zagreb 1971., str. 628. (tekst: N. MARTINOVIĆ); *Hrvatski leksikon*, sv. II., Zagreb 1997., str. 711. Usporedi i podatke u davno napisanom leksikonu zaslužnih Dalmatinaca ŠIME LJUBIĆA, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna-Zara 1856., str. 320.

³ J. BUTURAC – A. IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973., str. 354.; *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Zagreb 1974., str. 643., 645. Vrijedne podatke o djelovanju Andrije Zmajevića bilježi i danas vrlo uporabljivo djelo DANIELA FARLATIJA I JACOPE COLETIJA *Illyricum sacrum*, sv. VII, Venetia 1817., str. 133.-140. Usporedi i: R. RITZLER – P. SEFRIN, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, sv. V. (1667.-1730.), Patavii 1952., str. 88., 129.

⁴ F. M. APPENDINI, *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro*, Ragusa 1811., str. 51.-53.; A. BASSICH, *Notizie delle vite e degli scritti di tre illustri Perastini*, Ragusa 1833., str. 29.-42.; G. BRAJKOVIĆ, *Pjesma kapetana Nikole Burović zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajević*, Služba Božja, god. XVI., br. 2., Makarska 1976. (dalje: BRAJKOVIĆ 1976.), str. 129.; N. LUKOVIĆ, *Boka Kotorska*, Cetinje 1951. (dalje: LUKOVIĆ 1951.), str. 105., 109.-110., 119.; P. BUTORAC, *Zmajevići: ogledi*, Zagreb 1928. (dalje: BUTORAC 1928.); ISTI, *Razvitak i ustroj peraške općine*, Perast 1998. (dalje: BUTORAC 1998.), str. 98., 108., 113.; ISTI, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999. (dalje: BUTORAC 1999.), str. 68.-69., 102.; ISTI, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999. (dalje: BUTORAC 1999A); ISTI, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pogled*, Perast 2000. (dalje: BUTORAC 2000.), str. 61., 66., 88., 110., 122.; R. KOVIJANIĆ, *Preci admirala Matije Zmajevića*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru (dalje: GPMK), sv. 10., Kotor 1962., str. 65.-78.; L. ČORALIĆ – I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, *Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)*, Grada i prilozi za povijest Dalmacije, sv. 16., Split, 2000., str. 117., 129.-130., 134., 145., 148., 160., 162.-164.

⁵ Usporedi neka djela, u sklopu kojih je sadržan i detaljniji pregled literature o slikarskom opusu Tripa Kokolje, kao i o njegovim vezama sa Andrijom Zmajevićem: A. HORVAT – R. MATEJČIĆ – K. PRIJATELJ,

Andrija Zmajević kao barski nadbiskup i primas Srbije, pobornik crkvene unije i oslobođenja južnodalmatinskih i albanskih krajeva od osmanlijske vlasti, kao i njegove veze sa Svetom Stolicom i Kongregacijom za širenje vjere, tema su koja je zastupljena u više cjelovitih i pojedinačnih radova koji se bave poviješću Crkve na ovim prostorima.⁶

Naposljetku, za cjelovito istraživanje svestrane osobe i životnoga puta Andrije Zmajevića, neizostavan je i cijeli niz monografija, studija i rasprava koje se bave njegovim književno-povijesnim opusom, ponajprije spjevom »Slovinska Dubrava« i kronikom »Crkveni ljetopis«.⁷

Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982., str. 657., 708., 837.; I. PRIJATELJ – PAVIČIĆ, *Kroz Marijin ružičnjak – zapadna Marijanska ikonografija u dalmatinskome slikarstvu od 14. do 18. stoljeća*, Split 1998., str. 110., 112., 115., 117., 175.; S. BRAJOVIĆ, *Gospa od Škrpjela: Marijanski ciklus slika*, Perast 2000. (dalje: BRAJOVIĆ 2000.); ISTA, *Barokni Perast i antiteza pero – mač*, GPMK, sv. 47.-49., Kotor 1999.-2001. (dalje: BRAJOVIĆ 1999.-2001.), str. 163.-164.; M. MILOŠEVIĆ, *Neke stilske odlike baroka u Boki Kotorskoj*, u: M. MILOŠEVIĆ, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*, Beograd – Podgorica 2003. (dalje: MILOŠEVIĆ 2003.), str. 424.; ISTI, *Triplo Kokolja*, u: M. MILOŠEVIĆ, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*, Beograd – Podgorica 2003., str. 434.-440.; N. LUKOVIĆ, *Zvijezda mora: štovanje Majke Božje u kotorskoj biskupiji (sa historijskim podacima)*, Perast 2000. (dalje: LUKOVIĆ 2000.), str. 30., 33.-35., 38.-39.

⁶ J. RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, Posebna izdanja SANU, sv. CLV., Odelenje društvenih nauka, nova serija, sv. 3., Beograd 1950., str. 159., 259., 261., 329., 335.-344., 351., 360.-362., 365.-360.; C. GIANNELLI, *Lettere del Patriarca di Peč Arsenio III e del Vescovo Savatije all'Arcivescovo di Antivari Andrea Zmajević*, *Orientalia Christiana Periodica*, sv. 21., Roma 1955, str. 63-78.; G. STANOJEVIĆ, *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd 1970., str. 436.-437.; M. JAČOV, *Spisi Tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, II. odelenje, knj. XXII., SANU, Beograd 1983., str. 86.-89., 154.-155.; S. VULOVIĆ, *Izvjeste Barskog Nadbiskupa i Upravitelja Budvanske Biskupije Andrije Dr Zmajevića Sv. Zboru za Razprostiranje svete Vjere o pastirskom pohodu obaju biskupija*, Biblioteka za povijest dalmatinsku, sv. 8., Dubrovnik 1884., str. 105.-120. (dalje: VULOVIĆ 1884.); B. PANDŽIĆ, *Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o barskoj nadbiskupiji*, *Radovi Hrvatskog povijesnog instituta u Rimu*, sv. 3.-4., Roma 1971., str. 223.-241.; S. MARKOVIĆ, *Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.*, *Istorijski zapisi*, god. LXXI., br. 1.-2., Podgorica 1998., str. 209.-223. Usporedi i sintetsko djelo IVANA MARKOVIĆA *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb 1902., str. 143.-147.

⁷ S. VULOVIĆ, *Popis i ocjena narodnih bokeških spisatelja i njihovih djela*, Program c. k. realnoga i velikoga gimnazija u Kotoru za god. školsku 1878.-1879., Zadar 1879. (dalje: VULOVIĆ 1879.), str. 16.; G. BRAJKOVIĆ, *Nadbiskup Andrija Zmajević, prevodilac dviju pjesama na naš jezik*, *Vjesnik Kotorske biskupije*, god. XV., br. 1., Kotor 1979., str. 35.-40. (dalje: BRAJKOVIĆ 1979.); G. ŠKRIVANIĆ, *Crkveni letopis iz XVII veka barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića – Peraštanina*, *Istorijski zapisi*, god. VII., knj. X., sv. 2., Cetinje 1954., str. 310.-330. (dalje: ŠKRIVANIĆ 1954.); ISTI, *Crkveni letopis iz 17. veka barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića – Peraštanina*, Zbornik »Prednjegoševsko doba«, Titograd 1963., str. 310.-329. (dalje: ŠKRIVANIĆ 1963.); M. MILOŠEVIĆ, *Pjesnička poslanica Andrije Zmajevića postradalom Dubrovniku 1667. godine*, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, sv. 12., Dubrovnik 1970., str. 297.-330. (dalje: MILOŠEVIĆ 1970.); *Poezija baroka: XVII i XVIII vijek* (priredili M. MILOŠEVIĆ i G. BRAJKOVIĆ), Titograd 1976.; *Proza baroka: XVII i XVIII vijek* (priredili G. BRAJKOVIĆ i M. MILOŠEVIĆ), Titograd 1978.; V. BOLJEVIĆ VULEKOVIĆ, *Andrija Zmajević i njegov Crkveni ljetopis*, u: *Spomenica Matije Zmajevića* (uredio: V. BOLJEVIĆ VULEKOVIĆ), Kotor 1985., str. 165.-176.; O. RADULOVIĆ, *Ilustracije Zmajevićevog ljetopisa*, Boka, sv. 19., Herceg-Novi 1987., str. 157.-174.; I. GOLUB, *Ivan Paštrić – Ioannes Pastritius, polihistor i teolog (1636-1708): sabrana građa*, Zagreb 1988., str. 29., 31.-32., 68., 93.-94., 119., 124., 135.; M. PIŽURICA, *Jezik Andrije Zmajevića*, Posebna izdanja CANU, sv. 22., Titograd 1989.; M. PANTIĆ, *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske od XVI do XVIII veka*, Beograd 1990., str. 121.-148.; A. ZMAJEVIĆ, *Slovinska Dubrava: pjesnička poslanica postradalom Dubrovniku godine 1667.* (ulomci), Dubrovnik. Časopis za književnost i znanost, nova serija, god. IV., br. 4., Dubrovnik 1993, str. 211.-214.; I. BANAC – S. PROSPEROV NOVAK – B. SBUTEGA, *Stara književnost Boke*, Zagreb 1993., str. 47.-58.; *Stara bokeljska književnost* (pripremio S. PROSPEROV NOVAK), Zagreb 1996., str. 44.-57. (dalje: PROSPEROV NOVAK 1996.); *Hrvatska književnost Boke Kotorske do preporoda* (priredila i predgovor napisala V. BABIĆ), Zagreb 1998. (dalje: BABIĆ 1998.), str. 49.-56.; S. PROSPEROV NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. III,

Zahvaljujući brojnim uradcima historiografije, prilično su nam dobro poznati osnovni podaci iz životopisa Andrije Zmajevića. Njegovi su se preci doselili početkom XVI. stoljeća s Njeguša, iz sela Vrbe, u grad Kotor. Predanje o podrijetlu iz Crne Gore iznosi i sam Zmajević u svom »Crkvenom ljetopisu«, a njegovu utemeljenost potvrđuju i arhivski spisi, predaje, kao i dva tamošnja toponima: zemlja Zmajušja i Zmajevića krši. Prvi su Zmajevići u Kotoru bili mesari i kožari (u kotorskim arhivskim spisima 1543. spominje se prvi Zmajević, Nikola iz Njeguša, mesar), potom trgovci, krojači, zakupci carine, vlasnici kuća i vinograda, koji su s vremenom širili svoj posjed i stjecali ugled.⁸ Početkom XVII. stoljeća jedan se ogranak seli u Perast – Anđuša, udova carinika Andrije Zmajevića i kći Ivana Krstovog iz Perasta, sa svoja četiri sina: Nikolom, Ivanom, Krstom i Mihovilom. Nikolini su sinovi Andrija, barski nadbiskup, te Krsto⁹, otac barskog i zadarskog nadbiskupa Vicka¹⁰ i Matije, ruskog admirala.¹¹

Zagreb 1999. (dalje: PROSPEROV NOVAK 1999.), str. 383., 526.-529., 594.; V. BABIĆ, *Kratki pregled starije hrvatske književnosti Boke kotorske*, u: *Hrvati Boke kotorske* (Zbornik Pomorskog muzeja Orebić, posebno izdanje), Sveučilište u Zadru i Zaklada »Dr. Cvito Fisković« Orebić, Orebić 2003. (dalje: BABIĆ 2003.), str. 367. Posebno vidi izdanje Zmajevićeva »Crkvenog ljetopisa«, kojega je priredio i uvodnim komentarom popratio MATO PIŽURICA (A. ZMAJEVIĆ, *Ljetopis crkveni*, knjiga I.-II., Cetinje 1996., dalje: ZMAJEVIĆ 1996.).

⁸ ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 8.-9.; BUTORAC 1998., str. 98.; BUTORAC 1999A., str. 257., 265.; MILOŠEVIĆ 1970., str. 314.; R. KOVIJANIĆ, nav. dj.; *Poezija baroka*, str. 41.; ŠKRIVANIĆ 1954., str. 310.

⁹ Krsto (Krile, Kristofal) Zmajević ugledan je peraški pomorac i trgovac. Obnašao je u više navrata dužnost kapetana Perasta. Oženio je Helenu, kći peraškog kapetana Matije Štukanovića. Vrela svjedoče kako je održavao dobre odnose sa Osmanlijama – sa Osmanagom Ibrahimagićem i Mustajbegom Cerimovićem iz Herceg-Novog vezalo ga je pobratimstvo. Usporedi: BUTORAC 1999A, str. 47.-48., 63., 76., 90., 311., 324., 327.

¹⁰ Peraštanin Vicko Zmajević (1670.-1745), istaknuti je crkveni političar i pisac svojega vremena. Crkvenu je karijeru započeo studijem teologije i filozofije pri *Collegium Urbanum* odnosno *Collegium de Propaganda Fide* u Rimu, a potom je djelovao kao opat samostana Sv. Jurja pred Perastom i župnik crkve Sv. Nikole u Perastu (1695.-1701.). Godine 1701. papa Klement XI. imenovao ga je barskim nadbiskupom i administratorom Budvanske dijeceze te apostolskim vizitatorom Katoličke crkve za Srbiju, Albaniju, Makedoniju i Bugarsku. Zbog nesigurnih uvjeta života u Baru povlači se (1706.) u rodnu kuću u Perastu, a odatle 1710. godine odlazi u Kotor. Tri godine potom imenovan je zadarskim nadbiskupom, ali je i dalje zadržao naslov apostolskog vizitatora za balkanske zemlje pod osmanlijskim vrhovništvom (od 1737. njegova su vizitatorska prava proširena i na Bosnu). Nastojanjem Vicka Zmajevića uselilo se 1726-1733. godine u neposrednoj blizini Zadra više od 500 arbanaških izbjeglica s područja Krajine odnosno skadarskog okružja, utemeljivši naselje Arbanasi. Obnašajući naslov zadarskog nadbiskupa u razdoblju kada je, ponajviše mletačkim nastojanjem, u dalmatinsko zaleđe već bilo doseljeno brojno pučanstvo pravoslavne vjeroispovijesti, Zmajević se od dolaska u Zadar suočavao s težnjama srpskih patrijarha i njemu podložnih pravoslavnih episkopa (Stefan Ljubibratić) da ustroje neodvisnu crkvenu organizaciju na području Dalmacije. Tijekom cijeloga svoga nadbiskupovanja bio gorljiv pobornik uporabe glagoljice i hrvatskog jezika u crkvenom bogoslužju. Već je 1725. godine pisao o ideji osnivanja sjemeništa koje će biti namjenjeno obrazovanju ilirskog (odnosno hrvatskog) svećenstva. Ta se zamisao počela ispunjavati 1735. godine, kada je sagrađena zgrada naslonjena na biskupsku palaču. Za otvaranje studija nedostajalo je novaca te je Zmajeviću zamisao dovršio njegov nasljednik na nadbiskupskoj katedri, Splitsanin Matej Karaman, koji je 1. V. 1748. otvorio zadarsko ilirsko sjemenište. Zmajevićevim sredstvima financirane su brojne gradnje i dogradnje u Zadru i okolici. Kao provoditelj tadašnje politike Rimske kurije u jugoistočnoj Europi, Zmajević je održavao bogate političke i kulturne veze s istaknutim osobama svoga vremena. Proučavanje njegova života i djela, važnog kako za povijest Boke Kotorske i Zadra, ali i drugih naroda europskog jugoistoka, još uvijek je nedovoljno istražena problematika koja iziskuje cjelovitu monografsku obradu. Usporedi važniju literaturu: D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. V., Venetiis 1775., str. 166.-168.; D. FARLATI – J. COLETI, nav. dj., sv. VII., Venetiis, 1817., str. 141.-171.; F. M. APPENDINI, nav. dj., str. 53.-56.; A. BASSICH, nav. dj., str. 1-28; Š. LJUBIĆ, nav. dj., str. 321.-322.; S. BUZOLIĆ, *Zadarski Arbanasi i prabiskup Zmajević*, Narodni koledar, god. VI., Zadar 1868., str. 76.-84.; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., Zara 1877., str; 71.-73.; I. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 149.-151.,

Andrija Zmajević rođen je u Perastu 1628. godine. Mišljenje ranije historiografije, prema kojemu je Zmajević rođen 16. VI. 1624. godine, a za koje nema opravdanja u vrelima, pobio je Gracija Brajković u radu *Pjesma kapetana Nikole Burović zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajević* (BRAJEVIĆ 1976., str. 129.). Prvu školsku naobrazbu Andrija je stekao u rodnom gradu, vjerojatno u školi koju su od 1638. godine držali franjevci. Školovanje je nastavio u Kotoru, a potom 1650-ih u Kolegiju rimske Propagande za širenje vjere. Zalaganjem Splitsanina Jeronima Paštrića primljen je, zajedno s još osam mladih svećenika iz Dalmacije, u Svetojeronimski zbor. Pripala mu je čast da u Kolegiju na »slovinском jeziku« pozdravi švedsku kraljicu Kristinu. U Rimu je stekao naslov doktora filozofije i teologije, a jedno je vrijeme ondje bio i predavač.¹² U Vječnome gradu Andrija je prijateljvao s nizom onodobnih istaknutih Hrvata. Osim s Jeronimom Paštrićem, družio se i u kasnijim godinama dopisivao s uglednim hrvatskim piscem i polihistorom Ivanom Paštrićem (Jeronimovim bratim) te je – kako stoji u studijama Gracije Brajkovića i Ivana Goluba – na hrvatski jezik preveo Paštrićevu molitvenu pjesmu »De i più profondi abissi«.¹³

Po povratku u matični kraj Zmajević je uskoro postao središnjom osobom Rimske kurije za ovaj dio europskoga jugoistoka. Od tada, pa tijekom idućih godina i desetljeća,

209.; BUTORAC 1928., str. 15.-33; ISTI, *Četiri pisma nadbiskupa Vicka Zmajevića*, Starine JAZU, knj. 41., Zagreb 1948., str. 85.-99.; J. RADONIĆ, nav. dj.; LUKOVIĆ 1951., str. 105.-106; M. NOVAK, *Prilog poznavanju rada i djelovanja Vicka Zmajevića – Peraštanina*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 3., Zagreb 1957., str. 317.-326.; *Proza baroka*, str. 36.-39., 291.-303., 426.-433.; I. BANAC – S. PROSPEROV NOVAK – B. SBUTEGA, nav. dj., str. 131.-136.; L. ČORALIĆ – I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, nav. dj.

¹¹ Matija Zmajević (1681.–1735.) drži se jednom od najznamenitijih osoba hrvatske vojno-pomorske povijesti. Zarana izučava pomorsko umijeće, a u 28. godini napušta Perast i odlazi u Carigrad, gdje stječe povjerenje tamošnjeg ruskog konzula Petra A. Tolstoja. U Carigradu ostaje do 1712., kada ga Tolstoj svojom preporukom upućuje ruskom caru Petru Velikom. Brzo napredujući u ruskoj vojnoj hijerarhiji, Matija postaje kapetan-komodor bojnog broda. Od 1714. je kapetan-komodor te u bitci kod Hankoa zapovijeda prvim sastavom ruskih galija i zarobljava šest švedskih ratnih lađa. God. 1719. promaknut je u kontraadmirala; iste god. predvodi 143 ruska ratna broda koji su izvojevali odlučnu pobjedu nad Švedima. God. 1721. promaknut je u viceadmirala; 1722. postaje zapovjednik lake flote, a 1723. povjerena mu je gradnja riječne flote na Donu. Carica Katarina odlikovala ga je tek ustanovljenim veleredom Aleksandra Nevskog (1725), a 1727. imenovala admiralom, čime je dostignut najviši čin u ruskoj ratnoj mornarici. U vrijeme malodobnog Petra II. osumnjičen je za urotu i osuđen na smrt. Pomilovan je i upućen u činu viceadmirala za guvernera Astrahanske oblasti na Kaspijskom jezeru. Posljednje godine života proveo je stvarajući osnove ruske crnomorske flote. Umro je u doba carice Ane Ivanove i pokopan je u Moskvi u katoličkoj crkvi Sv. Ljudevita. Vidi podrobnije: BUTORAC 1928., str. 35.-62.; ISTI, *Matija Zmajević Peraštanin, organizator i admiral ruske flote*, Ruski arhiv, god. XXVI.-XXVII., Beograd 1934., str. 241.-254.; ISTI, *Pisma ruskog admirala Matije Zmajevića*, Starine JAZU, knj. 41., Zagreb 1948., str. 61.-83.; A. MILOŠEVIĆ, *Prilog povijesti admirala Mata Zmajevića*, ibid., str. 101.-109.; I. ZLOKOVIĆ, *Iz prepiske admirala Matije Zmajevića*, GPMK, sv. 1., Kotor 1952., str. 52.-58.; J. MARTINOVIĆ, *Spisi vojno-pohodne kancelarije viceadmirala Matije Zmajevića u Centralnom državnom arhivu ratne mornarice SSSR u Lenjingradu*, ibid., sv. 23., Kotor 1975., str. 31.-47.; V. KOVAČEVIĆ, *Učešće Bokelja u razvoju ruske flote, u: 12 vijekova Bokeljske mornarice*, Beograd 1972., str. 137.-155. Usporedi i priloge objavljene u *Spomenici Matije Zmajevića* (uredio V. BOLJEVIĆ VULEKOVIĆ), Kotor 1985.

¹² ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 9.; *Poezija baroka*, str. 41.; MILOŠEVIĆ 1970., str. 315. Usporedi: J. BURIĆ, *Iz prošlosti hrvatske kolonije u Rimu*, Rim 1966., str. 15.; S. KOVAČIĆ, *Personaggi illustri legati alla chiesa di San Girolamo*, u: *Chiesa Sistina*, sv. II. (a cura di R. PERIĆ), Pontificio Collegio Croato di San Girolamo, Roma 1990., str. 85.

¹³ BRAJKOVIĆ 1979.; I. GOLUB, nav. dj., str. 29., 31.-32., 68., 119., 124., 135.

Zmajević će biti jednim od najpouzdanijih provoditelja politike Kongregacije za širenje vjere, njezin pouzdan opunomoćenik i izvjestitelj.

Uskoro po povratku (22. I. 1656.) imenovan je dukalom mletačkoga Senata opatom benediktinske opatije Sv. Jurja pred Perastom.¹⁴ Godine 1661. boravi u Rimu, a po povratku u Perast, 12. V. iste godine, piše Zboru Propagande kako je preuzeo ogroman posao, koji jedva da uspjeva obavljati. Napominje kako u okolici Perasta nema nijednog svećenika te je sam prisiljen vršiti dušebrižništvo i u okolnim selima Morinju, Kostanjici, Kruševicama, Jošici, Glogovcu, Velinićima, Orahovcu i drugdje. Napominje da su mnoge crkve razorene te da nemaju ni najpotrebniji liturgijski pribor. Iz Perasta su Osmanlije 1654. odnijele brojne dragocjenosti te se u crkvi Sv. Jurja sada nalazi samo jedna misna odora ljubičaste boje. Crkva nema beneficija i održava se jedino milostinjom. Zboga svega navedenog Zmajević apelira na Zbor da mu pošalje nekoliko misnica i da mu udjeli običajene ovlasti za misionare za sela Morinj i Glogovac te područje risansko i hercegnoško (pod osmanlijskom vlašću).¹⁵ Godine 1667. zadesio ga je, upravo tijekom obnašanja svećeničkih dužnosti u crkvi Sv. Jurja, razoran potres. Prema vlastitome svjedočanstvu, sadržanom u »Crkvenom ljetopisu«, Zmajević je tada puna dva sata ostao zatrpan pod zidinama dijela porušene crkve na peraškom otočiću.¹⁶

Napredovanja u obnašanju crkvenih službi nastavljaju se i u idućim godinama. Godine 1670. (23. XII.) papa Klement X. imenovao ga je budvanskim vikarom i povjerenikom Svete Stolice,¹⁷ da bi odredbom istoga pape od 23. II. 1671. Andrija Zmajević postao barski nadbiskup i primas Srbije. Svečana je posveta učinjena u župskoj crkvi Sv. Nikole u Perastu, a na nadbiskupsku čast ustoličio ga je 9. VIII. iste godine nadbiskup Drača Gerard Galata.¹⁸ Istoga dana peraška mu je općina poklonila jednu rukopisnu zbirku s posvetnim pjesmama Petra Kanavelića, Živa Bolice, Vicka Skure te natpisom na latinskom jeziku doktora filozofije Emanuela Meserija.¹⁹

Andrija Zmajević stolovao je, usljed nemogućnosti djelovanja u Baru, u Paštrovićima i Budvi.²⁰ Barski je nadbiskup, djelujući na ciljevima rimske Kongregacije za širenje vjere, nastojao na crkvenom jedinstvu kršćana. Štovan kao revan dušebrižnik, Zmajević je bio uvažavan i od pripadnika pravoslavne vjere, sa čijim je crkvenim čelnicima održavao učestale i prisne odnose (s patrijarsima Maksimom i Arsenijem III. Čarnojevićem, koji mu je bio nekoliko dana gost u Perastu, dočim ga je cetinjski vladika ugostio u svom sjedištu 1672. godine). Suradivao je s pravoslavnim manastirima i njihovim igumanima, posebno

¹⁴ MILOŠEVIĆ 1970., str. 315.; *Poezija baroka*, str. 42.; ZMAJEVIĆ 1996., str. 9.; BUTORAC 1999., str. 68., 102.

¹⁵ BUTORAC 1999., str. 68.-69.; BUTORAC 1999A, str. 199., 231.; BUTORAC 2000., str. 61.

¹⁶ ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 9.; BUTORAC 1999A, str. 137.; BUTORAC 2000., str. 88.

¹⁷ R. RITZLER – P. SEFRIN, nav. dj., str. 129.

¹⁸ D. FARLATI – J. COLETI, nav. dj., str. 133.; R. RITZLER – P. SEFRIN, nav. dj., str. 88.; Š. LJUBIĆ, nav. dj., str. 320.; BUTORAC 1928., str. 5.; BUTORAC 1999A, str. 374.; I. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 143.; S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 210.

¹⁹ *Poezija baroka*, str. 312.-314., 317.-318.; *Proza baroka*, str. 33.-35.; BUTORAC 1999A, str. 249., 374.; PROSPEROV NOVAK 1999., str. 528.-529.

²⁰ I. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 144.; S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 210.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 11.

nastojeci da se monasima na Skadarskom jezeru, koji su oskudjevali u liturgijskom priboru, iz Rima pošalje potrebita pomoć.²¹ Zmajevičevo je izvješće Kongregaciji za širenje vjere iz 1671. godine, kojime se u dosadašnjim uradcima bavilo više povjesničara, vrijedan izvor za proučavanje crkvenih, ali i općih društvenih prilika na području Barske nadbiskupije tijekom 1670-ih godina.²² U crkvi Sv. Tekle u Spiču održao je 10. XII. 1674. godine sinodu na hrvatskom jeziku, na kojemu su bili napisani i svi njezini završni spisi.²³ Izvornik na hrvatskom jeziku nije sačuvan, ali su nam – zahvaljujući prijevodu apostolskog vikara Budve Bernarda Dominika Leonija iz 1720. godine – spisi zabilježeni na latinskom jeziku u već spomenutom djelu Daniela Farlatija i Jacopa Coletija.²⁴

Gorljiv zagovornik kršćanskog jedinstva, ali i odlučnije i rezultatima učinkovitije protuturske vojne akcije, Zmajevič je osobno sudjelovao u vojnim događanjima tijekom Morejskoga rata (1684.-1699.). U osvojenom je Risnu 1684. godine džamiju posvetio u kršćanski vjerski objekt i dao urezati u kamen navrh vrata natpis »Christus vicit«. U pismu upućenom Ivanu Paštriću naveo je kako se nada povoljnom razvoju događaja te da će uskoro u Baru, sjedištu svoje nadbiskupije, moći uklesati »Christus imperat«. Sudjelovao je i u osvajanju važnog osmanlijskog uporišta Herceg-Novog 1687. godine, gdje je glavnu mošeju posvetio u crkvu Sv. Jeronima te pred okupljenim narodom održao svečanu misu zahvalnicu.²⁵

U sklopu cjelovitog saznanja o životu i djelovanju Andrije Zmajevića neizostavan je i njegov književni opus. Znano je da je, vjerojatno u ranijoj životnoj fazi, prepisivao dubrovačke pjesnike (npr. Gundulićeva »Osmana«), koji su mu i bili glavni uzor u književnom stvaranju. Autor je poeme »Boj peraški«, posvećene osmanlijskom napadu i razaranju Perasta 1654. godine. To je djelo, kao i »Pjesma od pakla« (za koju je Ivan Kukuljević naveo da je 1727. godine tiskana u Mlecima), danas nedostupno, kao i Zmajevićevi govori i poslanice izrečeni na hrvatskom jeziku.²⁶ Sačuvana su nam, poznata i objavljena Zmajevićeva poslanica (šaljivo intonirana) upućena kanoniku kotorskog kaptola Tripu Skuri (autograf u Arhivu HAZU u Zagrebu) i polimetrijska poema (324 stiha) »Slovinska Dubrava« (autograf u istome arhivu), nastala povodom velikog potresa koji je zadesio Dubrovnik 1667. godine, stilski napisana s vidnim osloncem na dubrovačku baroknu književnost.²⁷

²¹ I. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 144.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 12.; BUTORAC 1999A, str. 199., 202.-203., 205., 217., 231.; C. GIANNELLI, nav. dj.

²² Usporedi: B. PANDŽIĆ, nav. dj.; S. MARKOVIĆ, nav. dj. (uz detaljne popratne bilješke i komentar).

²³ I. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 145.; BUTORAC 1928., str. 10.; MILOŠEVIĆ 1970., str. 317.; S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 210.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 13.; BUTORAC 1999A, str. 375.; BRAJOVIĆ 2000., str. 31.

²⁴ *Illyricum sacrum*, sv. VII., Venetiis 1817., str. 133.-139.

²⁵ MILOŠEVIĆ 1970., str. 316.; BUTORAC 1999A, str. 373.; BUTORAC 2000., str. 110.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 12.

²⁶ BUTORAC 1928., str. 10.-11.; MILOŠEVIĆ 1970., str. 315.-316.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 13.-14.; BUTORAC 1999A, str. 373.

²⁷ *Poezija baroka*, str. 42.-44.; I BANAC – S. PROSPEROV NOVAK – B. SBUTEGA, nav. dj., str. 46.-52.; PROSPEROV NOVAK 1996., str. 44.; PROSPEROV NOVAK 1999., str. 527.-529.; ZMAJEVIĆ 1996., sv. I., str. 14.; BUTORAC 1999A, str. 373.-374.; BABIĆ 1998., ste. 49.-54.; BABIĆ 2003., str. 367. Prijepis »Slovinske Dubrave« donosi M. MILOŠEVIĆ (MILOŠEVIĆ 1970., str. 319.-329.).

Najznačajnije je, zasigurno, Zmajevićevo opsežno višesveščano djelo »Crkveni ljetopis« (»Ljetopis crkvojni«, puni naslov: »Država sveta slavna i kreposna ljetopisa crkvnoga trudem Andrije Zmajevića Peraštanina filozofije naučitelja i bogoslovca negda opata peraškoga sada arkebiskupa barskoga u Budvi s. pristolja apostolskoga namjesnika Kraljevstva Srbije načelnika svomu narodu slovinskomu otvorena«), sačuvano u više verzija u knjižnicama u Rimu, Padovi i Splitu (knjižnica Arheološkog muzeja). Rad na spisu Zmajević je započeo 1655., a završio oko 1689. godine. Ljetopis je crkvena kronika s elementima svjetovne povijesti, koja seže od biblijskih vremena do suvremenoga doba. Na zahtjev Kongregacije Zmajević je u jednoj verziji načinio prijepis u dva stupca – na hrvatskom i na latinskom jeziku. Za ljetopis je Zmajević koristio Orbinijevo »Kraljevstvo Slavena«, Ljetopis popa Dukljanina, kroniku Tome Arhiđakona, kao i povijesne radove Konstantina Porfirogeneta, Ivana Lučića Luciusa, Tonka Mrnavića i drugih pisaca. Djelo je nastalo na poticaj Kongregacije za širenje vjere i bilo je zamišljeno da posluži kao priručnik misionarima koji budu dolazili na europski jugoistok djelovati na evangelizaciji pučanstva. Knjiga tada nije bila tiskana, iako je, sudeći prema njezinu dvojezičnom vatikanskom rukopisu, u prijevodu na latinski bila spremna za tisak 1690. godine (i imala službeni imprimatur Ivana Paštrića).²⁸

Rođenjem Peraštanin, Zmajević je rodnome gradu, u kojem je i proveo najveći dio svojega života, mecenatskim djelovanjem dao nemjerljive kulturne prinose. Godine 1664. podigao je u Perastu svoje sjedište, palaču, poznatiju pod imenom »Zmajevića palača«, »Zmajevića dvori« ili »Biskupija«.²⁹ U svoje je sjedište Zmajević, kao sabiratelj antičkih kamenih spomenika, donosio sa šireg područja Boke Kotorske (osobito iz antičkog Risna) rimske i grčke kamene natpise, a lođu palače svojim je slikarskim djelima (realne ili imaginarne vedute Mletaka i Boke), danas nevidljivim od izbljedjelosti, ukrao slavni bokeljski slikar Tripo Kokolja.³⁰ Nedaleko od »Biskupije«, barski je nadbiskup 1678. godine dao podići kapelicu Gospe od Ružarija (čiji je kult posebice poticao), namijenivši je

²⁸ Prema splitskom predlošku »Crkveni ljetopis« objavio je i pogovorom popratio MATO PIŽURICA (ZMAJEVIĆ 1996.). O »Crkvenom ljetopisu« vidi detaljnije: ŠKRIVANIĆ 1963.; O. RADULOVIĆ, nav. dj.; M. PIŽURICA, nav. dj.; I BANAC – S. PROSPEROV NOVAK – B. SBUTEGA, nav. dj., str. 46., 57.-58.; BUTORAC 1999A, str. 375.-376.; PROSPEROV NOVAK 1996., str. 44.; PROSPEROV NOVAK 1999., str. 529.; BRAJOVIĆ 2000., str. 33.-36.

²⁹ PAVAO BUTORAC bilježi (BUTORAC 1999A, str. 423.) kameni natpis ponad zida pročelja:

A[D] M[AIOREM] D[ET] G[LORIAM]
ANDREAS ZMAJEVICH
PHIL[OSOPHIAE] AC SAC[RAE] THEOL[OGIAE]
DOCTOR ET MAGISTER
S[AN]CTI GEORGII ABBAS
EXTRIXIT A.[NNO]
D[OMI]NI MDCLXIV

Prijevod: Na veću slavu Božju / Andrija Zmajević / filozofije i svete teologije / doktor i učitelj, / opat Sv. Jurja / podiže godine / Gospodnje 1664.

Na krajevima ploče su dvije renesansne rozete, a iznad grb obitelji Zmajević (BUTORAC 1999A, str. 424.-425.).

³⁰ BUTORAC 1928., str. 6.-7.; LUKOVIĆ 1951., str. 109.; L. ČORALIĆ – I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, nav. dj., str. 117.

za svoj mauzolej. Vrh portala kapelice nalazi se grb Zmajevića – krilati zmaj. Na mramornom oltaru u unutrašnjosti slika je na dasci koja prikazuje Bogorodicu (kopija čuvene slike u bazilici Santa Maria Maggiore u Rimu), a uokolo je 15 medaljona od drveta sa slikanim prizorima iz njezina života. U sredini, pred oltarom, nadbiskupov je grob, na kojemu je u mramornoj intarziji u bojama prikazan grb Zmajevića.³¹

Najizrazitije posvjedočenje Zmajevićeva mecenatstva trajno je očuvano u slikarskom ciklusu Tripa Kokolja u »Hrvatskoj Sikstini« – svetištu Gospe od Škrpjela pred Prerastom. Drži se da je Kokoljin slikarski ciklus u crkvi Gospe od Škrpjela najzorniji spomenik baroknog duha i kulture u Perastu. U njemu se ogleda složenost barokne teološke misli stavljene u službu didaktičko-moralnog djelovanja. Ostvaren je, otprilike, od 1684. do 1694. godine, u vrijeme oslobođenja obala bokeljskog zaljeva od Osmanlija i početka sve snažnijeg gospodarskog blagostanja Perasta. Prikaz apoteoze Marije kao Majke Božje rađen je prema ikonografskom programu samoga Andrije Zmajevića. Na donjem dijelu bočnih zidova Kokolja je naslikao niz prizora s prikazima proroka i sibila koji su od velikih kompozicija »Bogorodičina smrt« s jedne, i »Prikazanje Marije u hramu« te »Silazak Duha Svetoga« s druge strane, odijeljeni okvirima sa srebrenim zavjetnim pločicama, dočim je na luku iznad svetišta velik prizor »Krunidba Bogorodice«. Strop je podijeljen okvirima od pozlaćena drveta na 45 polja. Oko središnje kompozicije »Marijino uznesenje« nižu se prizori iz života Bogorodice, likovi evanđelista, crkvenih otaca, skupine anđelčića i polja s košarama cvijeća. Drži se da je i sam Andrija Zmajević prikazan na Kokoljinim slikama – na slici »Prikazanja Marije u hramu« u liku velikog svećenika (kao pomoćnik vjerojatno je uprizoren njegov nećak Vicko) te na velikoj slici koja dijeli crkvenu lađu od oltara (u liku Sv. Augustina).³²

Andrija Zmajević preminuo je u gradu u kojemu je i rođen, 7. IX. 1694. godine. Prema vlastitoj oporučnoj želji, o kojoj će u nastavku rada biti više riječi, sahranjen je u vlastitom mauzoleju – peraškoj kapelici Gospe od Ružarija.

Oporuka barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića pohranjena je u Istorijskom arhivu u Kotoru u fondu Sudsko-notarski spisi (knez: Francesco Foscarini, b. 125., str. 884.-887.) i datirana je u 1. VIII. 1693. godinu. U uvodnom dijelu oporuke najviši crkveni dostojanstvenik Barske nadbiskupije napominje da je tekst svoje posljednje želje napisao i potpisao vlastitom rukom u dobi od 65 godina, kako njegova imovina ne bi – nakon njegove smrti – ostala neraspodijeljena. Preporučujući, nadalje, spas svoje duše zagovoru Svevišnjega,

³¹ BUTORAC 1928., str. 8.-9.; LUKOVIĆ 1951., str. 110.; LUKOVIĆ 2000., str. 38.-39.; BUTORAC 1999A, str. 175., 401.

³² O Kokoljinu slikarskom ciklusu u crkvi Gospe od Škrpjela, kao i o utjecajima Andrije Zmajevića na ikonografski predložak, postoji opsežna literatura. Usporedi neka važnija djela: BUTORAC 1928., str. 12.-13.; LUKOVIĆ 1951., str. 119.; K. PRIJATELJ, *Slikar Tripo Kokolja*, Rad JAZU, sv. 287., Zagreb 1952., str. 5.-27.; K. PRIJATELJ, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1956., str. 73.-75.; M. MONTANI, *Josip Rossi restaurator slika Tripa Kokolja*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, sv. 10., Split 1956., str. 217.-230.; M. MILOŠEVIĆ, *Arhivska istraživanja o Tripu Kokolji*, Stvaranje, sv. 7.-8., Cetinje 1962., str. 488.-507.; *Spomenica u čast Tripa Kokolja o 300-godišnjici slikareva rođenja*, Kotor-Perast 1962.; A. HORVAT – R. MATEJČIĆ – K. PRIJATELJ, nav. dj., str. 837.; V. MARKOVIĆ, *Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1985., str. 115.-125.; I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, nav. dj., str. 115., 117., 175.; BUTORAC 1999A, str. 454.-469.; LUKOVIĆ 2000., str. 33.-35. Poglavitito vidi: BRAJOVIĆ 2000.

Blažene Djevice Marije i svetaca zaštitnika, Zmajević određuje da se – nakon vršenja posmrtnih obreda u peraškoj nadžupskoj crkvi Sv. Nikole, njegovo tijelo sahrani u kapeli Gospe od Ružarija u gradu Perastu, koju je dao podići za vlastita života. Ponad njegove grobnice ima se, prema nadbiskupovoj želji – uklesati nadgrobni natpis kojega je tekst Zmajević osobno sastavio.³³

Određujući, već u početnom dijelu svoje posljednje želje, glavne nasljednike svoje sveukupne imovine, Andrija imenuje nećaka Vicka, sina brata mu Krste, kao i zakonite nasljednike *della nostra Casa Zmaievich*. Nasljednici su obvezni imenovati jednog svećenika *da bene e timorato d'Iddio*, koji će vršiti službu Božju u kapeli Gospe od Ružarija i uživati prihode od beneficija koji iznosi tisuću dukata te koji će se uložiti u posjed ili neki drugi stabilan fond. Svećeniku (za kojega želi da potječe iz obitelji Zmajević) potrebno je osigurati kuću i ondje pripadajuće predmete, kako bi imao gdje boraviti tijekom vršenja svećeničkih dužnosti u spomenutoj peraškoj kapeli. Ukoliko, međutim, njegovi nasljednici ne uspiju izvršiti ovu odredbu, Zmajević usrdno moli za pomoć Kongregaciju za širenje vjere (*mia benefattrice in vita*), koja neka prema svojoj prosudbi odabare jednog peraškog svećenika *delli più virtuosi* (uvijek dajući prednost onome koji potječe iz obitelji Zmajević) koji će u kapeli Gospe od Ružarija vršiti službu Božju i djelovati – uz potporu Kongregacije – na očuvanju kršćanske vjere u ovim krajevima.

U kapeli Gospe od Ružarija ima se, nakon oporučiteljeve smrti, održati 400 misa zadušnica u spomen na pokojnika. Dvije stotine misa držat će, prema Zmajevićevoj odredbi, svećenik Petar Štiković, a 200 peraški svećenici, a u iste se dane ima »Kristovim siromasima« razdijeliti kruh u vrijednosti od deset dukata. U istoj se kapeli imaju, nadalje, redovito slaviti svete mise u spomen na pokojnika i njegove pretke, kao i za kardinale Kongregacije za širenje vjere, Zmajevićeve dobročinitelje i podupiratelje. Kapeli koju je odabrao za svoje posljednje počivalište Andrija Zmajević dariva pet svojih misnica, dva srebrna kaleža s kadionicom također izrađenom od srebra.

Nadžupskoj crkvi Sv. Nikole u Perastu dariva sto cekina koji će se utrošiti za izradbu jednog zvona u novom crkvenom zvoniku. Prisjećajući se, nadalje, svoje nadbiskupske crkve u Baru, Zmajević joj namjenjuje srebrni pastoral i srebrni pektoral mletačke izradbe, ali uz uvjet (koji je, kako će povijesne okolnosti pokazati, ostao neostvaren) da se rečeni predmeti liturgijske uporabe predaju tamošnjoj crkvi tek u trenutku kada se Bar oslobodi osmanlijske vlasti.

³³ Tekst natpisa glasi:

*Requiem aeternam dona Domine
Andrae Zmaievich, Antibarensi Archiepiscopo, qui anno 1678 ad
maiozem honorem, et gloriam Dei Beate Virginis sacellum hoc
aedificavit, et dotavit, atque An[no] ... mense ... die ...
mortales exuvias sub umbra eius deposuit.*

Prijevod: Pokoj vječni daruj Gospodine / Andriji Zmajeviću, barskom nadbiskupu, koji je 1678. godine na / veću čast i slavu Božju ovo svetište Blažene djevice / podigao i obdario, te potom godine ..., mjeseca ..., dana ... / smrtne ostatke položio pod njegovu sjenu.

Pod prijetnjom izuzimanja od svega nasljedstva, barski nadbiskup izričito zabranjuje nasljedniku iznošenje knjiga koje se nalaze u Andrijinoj knjižnici. Ipak, ostavlja mogućnost da svatko (a posebno duhovne osobe) zainteresiran za njegov knjižni fond slobodno, uz nadzor nasljednika, konzultira njegovu zasigurno bogatu knjižnicu.³⁴

Nasljednik Andrije Zmajevića obvezan je, nadalje, svake godine davati služenje šest pjevanih misa u spomen na oporučiteljevog oca (na 7. I.), majku (30. IV.), brata Vicka (nedostaje datum), sestru Agnezu (nedostaje datum), na dan Andrijina pokopa te za duše kardinala Kongregacije za širenje vjere (nakon Dana mrtvih). Ubilježba o slavljenju ovih misa ima se uklesati u kamen postavljen u kapeli Gospe od Ružarija, na mjestu koje će biti vidljivo.

Bratu, kapetanu Krsti (Krile), namijenjuje dio svoje srebrenine (kandelier, 12 viljuška, 12 žličica, šest noževa), napominjući kako poneki od tih predmeta pripadaju Krsti samo doživotno (posude, podmetači za čaše), a poslije njegove smrti prelaze u vlasništvo Andrijina nećaka Vicka. Sve rečene predmete, uključivo i nadbiskupsku mitru, Andrija namijenjuje svojim nasljednicima, ali uz strogi uvjet da se nikada ne otuđuju od obitelji Zmajević, već da se nasljeđuju iz pokoljenja u pokoljenje. Ukoliko, pak, netko od odvjetaka obitelji stekne biskupski naslov, stječe pravo uživanja srebrenine i mitre, ali samo za svoga života i trajanja obnašanja biskupske službe te se poslije njegove smrti sva rečena imovina ponovo vraća u posjed roda Zmajević. Izdvajajući iz prethodno nabrojene srebrenine nekoliko posuda i podmetača za čaše, Andrija ih dariva svojim nećacima svjetovnjacima. Bratu Krsti dariva, nadalje, prava na sva svoja očinska dobra.

Prethodno spomenutom svećeniku Petru Štikoviću dariva, za dugogodišnju vjernu službu i odanost, četrdeset dukata. Šogorici Heleni poklanja tri prstena i jedan par zlatnih narukvica, a po jedan prsten (s nadbiskupovim grbom) dariva njezinim kćerima Ani i Agnezi.

Svom nasljedniku na barskom nadbiskupskom tronu dariva dio svojeg biskupskog ornata, pohranjenog među ostalim Zmajevićevim stvarima. Napominje, nadalje, kako se u njegovim rukama ne nalaze niti novčani iznosi niti predmeti koji pripadaju biskupima – sufraganima Barske nadbiskupije – ili misionarima, a sve što u svezi navedenih posjeduje ubilježeno je u knjižici primitaka i izdataka. Među nadbiskupovom osobnom imovinom nalaze se jedan stari srebreni kalež, nadbiskupski križ te dva stara pluvijala, a koji su pripadali njegovoj barskoj nadbiskupskoj crkvi. Njihovu uporabu odnosno razdiobu Andrija Zmajević prepušta predstavnicima Kongregacije za širenje vjere.

Posebno je sugestivan dio Zmajevićeve oporuke u kojem se – glede izbora svojega nasljednika – obraća predstavnicima Kongregacije za širenje vjere. Izrijekom napominje kako mjesto novoga barskog nadbiskupa svakako mora preuzeti osoba *dalla lingua illirica, virtuoso, e zelante ... acciò possa sostenere le fatiche d'andar a piedi de monti alpestri, ne qualli la maggior parte d'essa Diocesi consiste*. Budući nadbiskup Barske nadbiskupije mora biti, poučen vlastitim iskustvom naglašava Zmajević, čovjek velike upornosti i pregnuća, izdržljivosti i ustrajnosti, spreman na tegotno djelovanje među kršćanskim narodom *della Metropoli posta tra Turchi, e Sismatici*. Samo je tako moguće, podvlači ugledan čelnik Barske nadbiskupije, širenje pastoralnog rada i održanje katoličke vjere u

³⁴ Bogata knjižnica Andrije Zmajevića izgorela je u požaru 1806. u Herceg-Novom, u kući obitelji Burović, koji su je naslijedili.

kraju u kojemu je sloboda vjeroispovijesti za katolički živalj već više od jednog stoljeća iznimno otežana.³⁵

U završnom dijelu oporučnog spisa Andrija Zmajević imenuje izvršitelje svoje posljednje volje: Peraštane kapetana Tripa Štukanovića³⁶ te čuvenog ratnika i pomorca Vicka Bujovića, jednog od najslavnijih Peraštana toga vremena.³⁷ Naposljetku, u završnim riječima Zmajević svim žiteljima, vjernicima s područja njegove nadbiskupije, kao i onima iz njegova bokeljskoga zavičaja, upućuje svoj nadbiskupski blagoslov.

Oporuka barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića otvorena je 8. X. 1695. godine. Službenom otvaranju oporuke nazočili su Ivan, sin Krste Zmajevića, kao i kancelar kotorske općine Zuanne Antonio Pezzi.

Tekst oporuke sadrži i dodatak, pisan na rubnom dijelu njezine početne stranice. Datiran je na 22. IV. 1707. godine, a u napomeni drugoimenovani izvršitelj oporuke, conte Vicko Zmajević, napominje kako radi izbivanja uvjetovanih osobnim i državnim poslovima, nije bio u mogućnosti sudjelovati u radu imenovanih oporučitelja Andrije Zmajevića.

Peraštanin Andrija Zmajević po svim je sastavnicama svojega životopisa zasigurno jedna od najznamenitijih osoba bokeljske i barske povijesti XVII. stoljeća. Odvjetak roda crnogorskoga podrijetla, rođenjem Peraštanin, pripadnik obitelji koja je dala cijeli niz zaslužnika, Andrija je Zmajević imao posebno zapaženu ulogu u iznimno teško vrijeme za opstanak kršćanstva i Katoličke crkve na području Barske nadbiskupije. Kao povjerenik Svete Stolice i Kongregacije za širenje vjere i njezin pouzdani izvjestitelj o sveukupnim zbivanjima na mletačko-osmanlijskom pograničnom području, Zmajević je – vrlo dobro svjestan težine zadanih okolnosti – bio i gorljiv zagovornik kršćanskoga jedinstva i protuturske borbe. Neizostavan i u historiografiji posebno naglašavan je i njegov književno-povijesni rad, ali i nemjerljiva pregnuća na obogaćenju kulturno-umjetničke baštine rodno Perasta.

Oporučni spis barskoga nadbiskupa i primasa Srbije Andrije Zmajevića, iako nije opsežan, vrijedno je posvjedočenje o njegovim obiteljskim odnosima, prijateljstvima i poznanstvi-

³⁵ Andriju Zmajevića naslijedio je 1696. godine Marko Giorga (Jorga), rodom iz Spiča, kojega je sam Andrija imenovao za svećenika za ostatke kršćana u Baru i okolici. Stolovao je u Spiču, a o stanju u svojoj nadbiskupiji poslao je 1697. godine izvješće Kongregaciji za širenje vjere. Umro je 1700. godine, a njegov je nasljednik Andrijin nećak Vicko Zmajević. Usporedi: D. FARLATI – J. COLETI, nav. dj. str. 140.-141.; I. MARKOVIĆ, nav. dj., st. 147.-149.; S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 212.-219.

³⁶ Tripo Štukanović peraški je pomorac i trgovac i zapaženi sudionik Morejskog rata. Istaknuo se prilikom zauzimanja Klobuka u Hercegovini 1685. godine (u kojem je imenovan i mletačkim guvernerom) te pri zauzimanju Herceg-Novoga 1687. godine. Usporedi: BUTORAC 1999A, str. 48.; BUTORAC 2000., str. 119., 132., 134. Iz obitelji Štukanović potječe i barski nadbiskup Matija (1722.-1746.).

³⁷ Vicko Bujović (Perast, 1660. – Perast, 1709.), ratnik i pomorac, jedna je od najslavnijih ličnosti iz povijesti Perasta. Istaknuti je sudionik Morejskog rata u borbama pod mletačkim stijegom, kapetan Perasta od 1694. godine, a 1704. od Mletaka za zasluge dobiva u posjed Kumbor i nasljedni naslov »conte feudatario«. Godine 1708. svrgnut je s kapetanskog položaja, a potom ubijen u uličnoj borbi. Vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. II., Zagreb 1989., str. 459.-460. (tekst: V. FORETIĆ).

ma, vezama s odvjetcima uglednih bokeljskih obitelji, ali i zorna potvrda odanosti, skrbi i pregnuća toga crkvenog dostojanstvenika na očuvanju katoličke vjere na području Barske nadbiskupije.

S minareta netom oslobođenih gradova Risan i Herceg-Novi Zmajević se, kao predstavnik »athleta ecclesiae«, uspio obratiti okupljenom kršćanskom puku. »Triumphus ecclesiae« u gradu koji je bio njegovo nadbiskupsko sjedište, ovaj zaslužni Peraštanin nije dočeka, a darivanja osobnih predmeta liturgijske uporabe barskoj crkvi po oslobođenju od osmanlijske prevlasti, ostala su tek jedan u nizu njegovih nikada ostvarenih snova.

PRIOLOG: Prijepis oporuke barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića (Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi, Francesco Foscarini, b. 125., str. 884.-887., I. VIII. 1693.)

Nel Nome di Nostro Signor Giesù Christo Amen. Io Andrea Zmaievich Arcivescovo d'Antivari l'anno 1693 adi primo agosto in età di 65 anni ritrovandomi di mente, et corpo per Grazia di Dio sano, ricordandoli del giorno estremo della mia vita, volendo disponer delle mie cose col presente mio testamento al proprio pugno scritto, e sottoscritto, raccomandando primieramente l'anima mia nelle mani d'Iddio, a cui della mia prudentia ho desiderato servire, supplicandolo che per sua infinita misericordia la riceva tra suoi santi, et eletti, e prego la Beatissima Vergine interceda per mia peccatura, acciò io moro di buon cattolico nel seno della Santa Chiesa Romana, come far manifesto(?) dechiaro e piutosto di voler fare in quell'estremo punto della mia vita, e morte.

E primo sia sopra il mio cadavere fatta l'essequia nella Chiesa di San Nicolò, e poi sepolito nella mia Capella del Santissimo Rosario ponendosi in muraglia sopra il mio sepolcro la seguente iscrizione:

*Requiem aeternam dona Domine
Andrae Zmaievich, Antibarensi Archiepiscopo, qui anno 1678 ad
maiozem honorem, et gloriam Dei Beate Virginis sacellum hoc
aedificavit, et dotavit, atque An[no] ... mense ... die ...
mortales exuvias sub umbra eius deposuit.*

In tutti li miei beni stabili, et mobili concessimi dal Signor Iddio come ragioni, crediti, et attioni d'ogni altra sorte, e qualsivoglia instituisco herede universale l'Abbate Don Vincenzo mio nipote, figlio di Christoforo, mio fratello, e li successori della nostra descendenza, che li succedessero nella medesima heredità con la sua nominatione in vita, et in caso che non vi fosse della nostra Casa Zmaievich descendenti da Christoforo nostro fratello, se non due soli maschi, acciò la famiglia non s'estingua basterà all'ora, che essi trovino un sacerdote da bene e timorato d'Iddio, che officiar possa la Capella predetta del Santissimo Rosario col beneficio dell'utile dell'infrascritti mille ducati, sia a tanto che fosse fatto sacerdote alcuno della nostra descendenza, per il quale dovranno conservar la casa con la robba, che in essa si ritrovasse. Quando poi dalla medesima famiglia non fosse alcuno da maschi, o sono negligenti d'adempire quanto io ho ordinato, e devo ordinare essi all'ora, riverentemente supplico la carità della Sacra Congregazione di Propaganda Fide, mia benefattrice in vita, voglia compiacersi per maggior servitio di Dio, e conservatione della Santa Fede deputare un sacerdote Perastino delli più virtuosi, et esemplari

preti con preferire ad altri quelli che fossero dalla Casa Zmaievich, acciò tenga officiata essa mia capella del Rosario col beneficio di detta mia heredità, e con obbligo di fare quanto dall'istessa Sacra Congregazione la fosse in posto per la conservatione, e propagamento della Santa Fede in queste parti, e quanto io havessi ordinato.

Voglio ch'esso mio herede dopo che io haverò meso l'anima mia al Signor Iddio, che mi faccia dire 400 messe quanto prima si potrà nella predetta mia capella, 200 da Don Pietro Stichovich, et altri 200 dalli Reverendi Preti di Perasto per l'anima mia, e che distribuisca dieci ducati di pane alli poveri di Giesù Christo.

Item voglio, che il mio herede, e li suoi successori nell'heredità resti obligato celebrare, o far celebrar tutte le feste del predetto nella sudetta mia capella applicando il divino sacrificio per l'anima mia, de miei parenti, come anco per l'Eccellentissimi Signori Cardinali de Propaganda Fide miei benefattori.

Lascio mille ducati venetiani alla detta mia capella del Santissimo Rosario, che si ritrovaranno nella mia cassa, acciò siano messi in fondo sicuro a censo perpetuo, ovvero dall'herede, et esecutori di questa mia ultima volontà sii comprata una possessione, a che tal frumento di detto censo, e della possessione, o stabile si mantenga esso mio nipote e li suoi successori in perpetuo per l'officiatura di detta capella con procurare che fosse ben tenuta, e delle cose necessarie provista. Alla medesima capella lascio le mie 5 pianete, e due calici d'argento con un turibulo pure d'argento.

Alla mia Chiesa Archiepiscopale d'Antivari lascio il mio pastorale d'argento, e la mia croce pectorale de Venezia d'argento, che dal mio herede, e suoi successori fosse dato alla medesima quando quella Città si ricuperasse da principi christiani dalle mani d'infedeli, e non prima.

Alla Chiesa di San Nicolò parochiale di Perasto voglio che esso mio herede faccia fare una campana per il nuovo campanile quando sarà finito, spendendo nella medesima cento zecchini, che pure si ritrovaranno nella mia cassa.

Della mia libreria non permetto che l'herede sotto pena di scader dalla medesima heredità possa dar libri di sorte alcuna fuor di casa; contendanomi a chi volesse veder qualche cosa ne medesimi libri, che esso herede in questo sii cortese a ciascuno, specialmente a ecclesiastici per beneficio de quali mi sono affatianto anco di ridur essa libreria.

Obligo l'istesso mio herede, che ogni anno in perpetuo canti, o faccia cantar sei messe de morti, la prima nel giorno anniversario del mio Signor Padre, che fu alli 7 gennaio, la seconda in quello della Signora Madre, che fu li 30 aprile, la terza in quello del mio fratello Vincenzo che fu alli ... (*nedostaje datum*), la quarta in quello d'Agnese nostra sorella, la quinta in quello della mia depositione, la sesta per l'anima delli Eccellentissimi Cardinali di Propaganda Fide miei benefattori doppo il giorno delli morti e di questi oblighi voglio sii fatta inscriptione in pietra, e posta nella detta mia capella in luoco di vista.

A Capitan Cristoforo mio fratello lascio un candelier d'argento, dodeci pironi, e dodeci cucciarini d'argento, e sei cortelli col manica d'argento, volendo, che d'un mio barcile, e ramino d'argento indorato come pure dalle due sottocoppe con la mia arma egli sia padrone in vita, e che doppo la sua morte vadi esso bacile con la sottocoppa a Don Vincenzo suo figlio sopradetto e de suoi successori, e che non possa venderli, ne donarsi, ma si conservino per memoria in casa, come pure la mia mitra ricamata e non possino tali argentarie

darli fuor di casa, se non quando alcuno de nostri descendentì fosse fatto vescovo, quale potrà servirsi dalla medesima argenteria e mitra in vita per esser restituita doppo la sua morte alla Casa medesima.

Due altre sottocoppe con un bacil, et ramino d'argento lascio a quatro miei nepoti secolari, volendo che ciascun di loro pigli a sorte un pezzo di detta argenteria.

A Don Pietro Stichovich per la servitù prestarmi fedelmente lascio ducati correnti di 40 per? l'uno cento d'esserli dati dall'herede cui lo raccomando.

A Elena mia cugnata lascio tre anelli, che si ritroveranno nella mia cassa, et alle sue figlie Anna, e Agnesa due altri con la mia arma, che fossero dati loro quando io non li havessi dato in vita.

Voglio pure che alla predetta mia cugnata siano dati due para di manini d'oro da me comprati a questo fino di lassiali alla medesima per la servitù caritatevole da lei ricevuta.

Al mio successor nel Archivescovato lascio una vesta paonazza da prelado con la sua mozzetta, e faraiolo di sarzetta da Milano, che si ritroverà tra le mie robbe.

Dichiaro che al presente non si ritrova da me danaro ne robba delli Reverendissimi miei suffraganei, e de missionarii se non quel tanto che sarà scritto nel mio libro del dare, et avere. Si ritrova anco tra la mia robba un calice antico d'argento, una croce archiepiscopale, due piali vecchi dalla mia Chiesa d'Antivari, che dovranno consignandosi con la ricevuta a chi dalla Sacra Congregazione predetta sarà ordinato.

Tutti li miei beni paterni lascio a Christoforo sudetto mio fratello, et a suoi figlioli.

Alla carità della predetta Sacra Congregazione de Propaganda Fide quanto io posso raccomando la mia Chiesa d'Antivari supplicando humilmente il zelo dell'Eminenze loro vogliono compiacersi d'ellegere per mio successore un soggetto dalla lingua illirica, virtuoso, e zelante, e tra quella povera gente della Diocesa disinteressato, ne vecchio, ne corpolente, acciò possa sostenere le fatiche d'andar a piedi de monti alpestri, ne qualli la maggior parte d'essa Diocesi consiste. E che fosse persona molto prudente, e di gran pacienza, mentre deve haver molti fastidii come io ho havuto, con quella gente della Metropoli posta tra Turchi, e Sismatici, dove non si puo essercitar la giustitia come si dovrebbe, o si deve fare meglio che si puole per conservare li Catolici nel loro dovere, et osservanza della Divina legge.

Per commissarii, et essecutori di questa mia ultima volontà costituisco il Signor Capitan Triffon Stucanovich, et il Signor Capitan Vincenzo Buiovich, quaali prego di accettare tal incontentza, e procurare che il tutto sia pontualmente eseguito.

Finalmente dichiaro, che tutto quello che doppo la mia morte si ritroverà, e sottoscritto in questi puochi fogli di mia propria mano, è l'ultima mia disposizione, e volontà, che intendo e voglio che habbi intiaramente da eseguirsi come vero testamento o codicillo, et in ogni altro miglior modo, e s'habbi per validissima in modo che d'alcuno difetto non possi mai da qualunque persona esser impungata, e chi ardisse d'apparsi all'istesse mie dichiarazioni, prego Sua Divina Maestà che concede habbia egli in tutte le sue ... contravista ne possa già mai haver quieta, e dalle tribulationi liberarsi.

A tutti, e ciascuno dalla mia Diecese, Metropoli, e Primato, come anco a quelli della mia Patria, lascio la mia benedizione, pregando il Signore, che descenda dal cielo sopra tutti copiosa. Amen.

Andrea Zmaievich Arcivescovo d'Antivari con mano propria confermo, et approbo come di sopra.

Adi 8 ottobre 1695

Presentato il presente testamento all'Illustrissimo Reggimento dal Signor Zuanne figlio dell Signor Capitan Christoforo Smaievich scritto, bollato a ben condizione, quale de mandato Zuanne Antonio Pezzi Cancelliere comunale aperto, letto e pubblicato, ... et osservato esser fatto in conformità dalle leggi di questa Città, da esso Illustrissimo Reggimento lo stesso laudato, approvato et in tutte le sue parti rattificato, interponendovi la sua, e del Comun di Cattaro autorità, e giuditio decreto, salvis etc., et ita etc.

Bilješka na margini str. 884.-884'

Adi 22 Aprile 1707

Constituito all'Offizio Illustrissimo Signor Conte Vincenzo Giovanni Buiovich il quale constò anotarsi in questi pubblici atti, che essendo lui stato nominato per uno delli commissarii nel contrascritto testamento del già Illustrissimo, et Reverendissimo Monsignor Andrea Zmaievich dignissimo Archivescovo d'Antivari di felice memoria, e però come lui Signor costituente ha protestato tutta la stima, et l'affetto verso le degne condizioni del prelado, così non havendo mai lui intromesso là della comissaria, ne mai ingericorsi in alcun conto negli negotii, ne in terreni della medesima, per esser stato occupato continuamente negli affari pubblici della Patria, et proprii, come ciò è notato anco per l'Illustrissimo, et Reverendissimo Monsignor Vincenzo Zmaievich, pur attuale Arcivescovo d'Antivari dignissimo nipote, et herede testamentario del defonto, non intendendo ne men per l'avenire per li riguardi sudetti ingericorsi, per tanto ciò dichiara a manifestatione della verità et a propria indemonita, et cautella. Istituito che ne ha dalla notitia il detto Monsignor d'Antivari, et ita etc.

Sažetak

PRILOG ŽIVOTOPISU BARSKOG NADBISKUPA ANDRIJE ZMAJEVIĆA (1671.-1694.)

Crkveni dostojanstvenik i pisac Andrija Zmajević (Perast, 1628. – Perast, 1694.) odvijetak je jedne od najuglednijih peraških obitelji koja je bokeljskoj i hrvatskoj povijesti dala niz zaslužnika. Brat je pomorskog kapetana i trgovca Krste te stric barskoga i zadarskoga nadbiskupa Vicka i ruskog admirala Matije Zmajevića. Nakon studija teologije u Rimu (pri Kongregaciji za širenje vjere) obnašao je (od 1656.) službu opata samostana Sv. Jurja pred Perastom i djelovao kao budvanski vikar. Barskim nadbiskupom i primasom Srbije imenovan je 1671. godine. Slovio je za gorljivog zagovornika kršćanskog jedinstva i sjedinjenja kršćanskih zemalja u cilju oslobođenja europskog jugoistoka od osmanlijske prevlasti. Sabirao je i prepisivao starije hrvatske pisce, posebno se zanimajući za književnu baštinu Dubrovčana. Jedan od njegovih najznamenitijih književnih uradaka – poema Slovinška Dubrava – nastao je kao odgovor na nedeće koje su zadesile Dubrovnik nakon katastrofalnog potresa 1667. godine. Opjevao je peraški boj iz 1654. godine (danas izgu-

bljen rukopis), a posebno je važan njegov Crkveni ljetopis u kojem izlaže povijest svijeta od biblijskih vremena do svoga doba. Posebno su značajni Zmajevićevi prinosi kulturnoj baštini rodnoga Perasta, grada u kojemu je dao podići vlastiti mauzolej (u kapelici Gospe od Ružarija) i u kojemu je proveo najveći broj godina svojega života. Mecena je i idejni autor ikonografskog predloška za opsežan Marijanski slikarski ciklus Tripa Kokolje u svetištu Gospe od Škrpjela pred Perastom.

Tragom postojećih saznanja u historiografiji, kao i na osnovu uvida u izvorno gradivo pohranjeno u Istorijskom arhivu u Kotoru, u ovome su radu predstavljene temeljne odrednice iz svih etapa životnoga puta i djelovanja barskoga nadbiskupa i primasa Srbije Andrije Zmajevića. U drugom je dijelu rada raščlanjen sadržaj Zmajevićeve oporuke, napisane 1693. godine te je u prilogu donosen njezin cjelovit prijepis. Iako opsegom nevelika, oporuka barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića vrijedno je posvjedočenje njegovih odnosa s rodnim gradom Perastom, tamošnjim istaknutim obiteljima i pojedincima, ali i nadbiskupove privrženosti dodijeljenoj mu nadbiskupiji čije oslobođenje od osmanlijske vlasti nije osobno nikada dočekaao.